

УДК 321.6/.8(477)

М. Г. Нурмухометова, аспірантка кафедри політології
Донецького національного університету

ВИРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ПАРЛАМЕНТСЬКО- ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ

Проаналізовано процеси вироблення стратегічного курсу розвитку України за умов парламентської форми правління. Показано, що в умовах трансформаційного розвитку основним актором прийняття стратегічних рішень залишається глава держави, а саме Президент України.

Ключові слова: парламентська республіка, глава держави, стратегічний курс розвитку держави, політична партія, державна політика.

Актуальність теми дослідження пояснюється конституційним процесом у сучасній Україні, де вектор розроблення та здійснення стратегічного курсу розвитку держави переміщується від Президента до парламенту. З одного боку, як наочно демонструє досвід сталих європейських демократій, таке переміщення дозволяє стратегічному курсу розвитку держави враховувати якомога більший спектр інтересів громадян у виробленні політики. А з іншого — перехідний стан політичної системи та відсутність стратегічного плану розвитку України ставить перед нашою державою значні виклики, на які може відповісти лише стабільна й ефективна президентська влада (мається на увазі питання оборони та територіальної цілісності нашої держави). Складності вказаній темі додає також факт того, що Україна вже мала досвід парламентсько-президентської республіки, який асоціюється переважно з кризою у взаємовідносинах між Президентом України та Прем'єр-міністром України. Але, як наочно демонструють сучасні реалії, населення України та політична еліта мають намір відмовитися від реставрації сильної президентської вертикалі на користь плюралістичної парламентської моделі з метою адаптації її до українських реалій. Проте невирішеним залишається питання стратегічного розвитку української держави у контексті концептуального розроблення та інституціонального впровадження. Саме вирішенню зазначених питань і присвячено наше дослідження.

Метою дослідження є аналіз існуючих концепцій стратегічного розвитку держави в умовах парламентських республік та аргументація їх упро-

вадження в умовах сучасної України. Задля вирішення поставленої мети необхідно узагальнити існуючий теоретичний та практичний досвід вироблення стратегічного курсу розвитку держави. Також необхідно доповнити поняття «стратегічний курс розвитку держави» з урахуванням сучасних українських реалій; здійснити критичний огляд переваг та недоліків парламентського вироблення та впровадження стратегічного курсу розвитку держави.

Предметом дослідження є концепція стратегічного курсу розвитку держави в умовах парламентського устрою.

Об'єктом є процеси системної трансформації та їх вплив на впровадження стратегічного курсу розвитку держави в умовах перехідних країн.

Ступінь розробки теми. У країнах сучасного світу проблематика дослідження стратегічного курсу розвитку держави досліджується переважно фахівцями з конституційного права, де акцент робиться передусім на ролях та статусах очільників держави у впровадженні переважно зовнішніх орієнтирів національної політики. Названий напрям досліджується переважно у роботах російських та американських авторів, таких як А. Круассан, В. Меркель, І. Панарін, С. Скача, А. Степан, О. Черкасов та ін. В українській науковій традиції вказана проблема подається виключно у контексті впливу традиції та модернізації на характер трансформації інституту очільника держави та законодавчої гілки влади. Мова йде про те, що вироблення стратегічного курсу держави відбувається виключно під впливом зовнішніх факторів, таких як ідея руського миру (проросійський вектор) або євроінтеграція (прозахідний вектор). Саме на таких позиціях будують свої дослідження В. Горбатенко, Ю. Коваль, Р. Мартинюк, В. Серебрянников, В. Сухонос та ін. Разом з тим невіршеним залишається питання інституційної ізольованості законодавчої гілки влади щодо вироблення стратегічного курсу розвитку країни. Тобто він стає результатом кулуарних домовленостей керівників держави із зовнішніми партнерами щодо врахування їх інтересів при виробленні стратегічного курсу розвитку держави, орієнтирів зовнішньої політики тощо. Іншими словами, сенс інституційної ізольованості при виробленні стратегічного курсу розвитку держави полягає в ролі юридичного оформлення вже узгоджених рішень і жодним чином без урахування інтересів громадян. Прикладом цього слугує вироблення багатовекторності Л. Кучмою, прозахідного курсу В. Ющенка, помірковано проросійським курсом В. Януковича та ультрапрозахідним курсом теперішньої влади.

Виклад основного матеріалу. Проблематиці особливостей впровадження стратегічного курсу розвитку держави у контексті зовнішньої політики, де центральними постають питання факторів та чинників регіональної чи національної специфіки певних країн; стосовно місця політичних інститутів

у виробленні стратегічного курсу розвитку держави, то їм віддається дещо другорядна роль з приводу того, що наукова категорія «стратегічний курс розвитку держави» являє собою сукупність заходів центрального уряду щодо втілення у життя або національної ідеї, або світоглядної позиції у зовнішніх відносинах, як наприклад за С. Гантінгтоном та Ф. Фукуямою виділення західного та не західного типу міжнародних систем [1, с. 47].

Стратегічний курс розвитку держави як політичне явище й форма впровадження політики включає в себе багато аспектів, серед яких найбільш значущими виступають зовнішня та внутрішня політика. Але при цьому варто зауважити, що названі аспекти є структурними рівнями стратегічного курсу розвитку будь-якої країни. Доказом цього виступає позиція В. Тертички, який зауважує, що важелями будь-якого курсу розвитку держави є вироблення як внутрішніх, так і зовнішніх орієнтирів державної політики в будь-якій сфері [2, с. 69]. Але, на наш погляд, при цьому відбувається нехтування державних інституцій, яка полягає виключно у легітимізації певної політики.

Для того щоб уникати подібної плутанини, де стратегічний курс і зовнішньополітичні орієнтири подаються як одна категорія, на наш погляд, необхідно на методологічному рівні пояснити, у чому полягає їх відмінність. Стратегічний курс розвитку держави являє собою одну із слаборозвинених категорій політичної науки, переважно під нею розуміють набір заходів, які має впровадити політична еліта для підвищення конкурентоспроможності держави на економічній, політичній або соціокультурній (стандарти життя) арені світу. У свою чергу, зовнішньополітичний курс являє собою чіткий аналіз економічних, політичних, фінансових, військових та інших ресурсів для впровадження чітко оформленої зовнішньополітичної стратегії. Іншими словами, стратегічний курс розвитку країни виступає своєрідним індикатором інституціональної стабільності, а саме наочно демонструє ефективність процесів прийняття політичних рішень. Зовнішня політика держави, у свою чергу, виступає відображенням цього процесу. Але центральним постає питання: «яка саме інституція має розробляти, впроваджувати та реалізовувати курс розвитку держави».

Як показав попередній аналіз інститутів державної влади в Україні, у Конституції зразків 1996 та 2004 рр. відповіді на це запитання немає. Але, як виходить із ст. 75 Конституції України, Верховна Рада України виступає єдиним інститутом законотворчості в Україні [3]. На думку американських політологів А. Степана і С. Скача, у перехідних суспільствах, до яких належить й Україна, відбувається зсув інституційних основ державної влади, де частина повноважень парламенту у вигляді запровадження основ стратегічного розвитку відхиляється у бік президентської вертикалі влади [4, р. 18].

Тобто, незважаючи на те, що парламентарі, отримуючи свій мандат від населення, автоматично позбавлені права врахування інтересів пересічних громадян при виробленні політики, вказаний факт американські політологи пояснюють крізь призму ролі інституту глави держави перехідних суспільств, де він виконує роль стабілізатора політичної системи й гарантом збереження конституційного ладу та правопорядку в Україні [4, р. 19]. Як виходить із Конституцій України обох редакцій, саме глава держави й забезпечує фактичне існування держави, і тому може багато в чому порушувати основи національних інтересів, мотивуючи це збереженням територіальної цілісності держави. На практиці такий стан речей одночасно й слабкість інституту глави держави у виробленні стратегічного курсу розвитку держави, оскільки на прикладі України він може також стати причиною глибокої й дострокової системної кризи. Російський дослідник О. Черкасов пояснює її з позицій конституційно-правових гарантій, де очільник держави задля вирішення системної кризи просто змушений звернутися до парламентарів з пропозицією затвердження стратегічної програми реформ та перетворень, яка найчастіше й виступає стратегічним курсом розвитку держави [5, с. 40–41]. Іншими словами, стратегічний курс розвитку держави здебільшого залишається напрямом політичних домовленостей між гілками влади, ніж справжнім відбитком реалізації громадських інтересів. На користь нашої думки інший російський дослідник В. Серебрянников пропонує виокремлювати такі два аспекти стратегічного розвитку держави в умовах перехідного стану політичної системи. Перший аспект закріплює в офіційній політиці реалізацію інтересів пануючої верстви чи еліти, де населення надає певним групам мандат на представництво нібито власних інтересів, але відповідальність за реалізацію народних інтересів повністю покладено на інститут глави держави як гаранта конституційного ладу [6, с. 260]. Іншими словами, політичні еліти одночасно виконують дві стратегії розвитку держави: з одного боку, вони отримують ресурси влади задля захисту власних інтересів шляхом отримання народного мандату на це; а з іншого — очільник держави в особі Президента України виступає своєрідним арбітром вказаних процесів і подає їх як модель розвитку держави, де приватна ініціатива покликана прискорити трансформаційні процеси розвитку України. Саме це ми знаходимо у редакції Конституції України 1996 р., де Президент України через широкий спектр повноважень виконує такі нетипові функції інституту президентства у вигляді захисту одночасно загальносуспільних інтересів (гарант конституційного ладу), стабілізує політичну систему (має право формувати виконавчу влади й розпуску парламенту) та оформлює все це в систему державної влади, очільником якої й виступає. Другий аспект стратегічного розвитку держави, на думку В. Серебрянникова, забезпечується

посиленням ролі парламенту, який має на меті узгоджувати інтереси глави держави, громадян та політичної еліти в єдиний варіант стратегічної політики [6, с. 261]. Саме це, на наш погляд, і мала забезпечувати конституційна реформа 2004 р., яка посилювала роль Верховної Ради в реалізації стратегічних програм розвитку нашої держави. Конституційна реформа мала на меті перетворити Україну на парламентсько-президентську республіку, де важелі політики визначала саме законодавча гілка влади. Але, на наш погляд, конституційна реформа торкалася лише організаційних основ гілок влади та перенесення центру впливу на процеси прийняття політичних рішень від Президента до Верховної Ради. Так, згідно зі ст. 106 Конституції України Верховна Рада може й не підтримувати кадрові призначення Президента (передусім це стосується міністрів так званого силового сектору) [3]. У свою чергу, в ст. 113 Конституції визначено, що Кабінет Міністрів, який займається реалізацією програми розвитку України, відповідальний як перед президентом, так і перед Верховною Радою, причому контролює його діяльність парламентська більшість, яка й ухвалює програму дій уряду. Іншими словами, за парламентсько-президентської формою правління Верховна Рада України отримала необхідні засоби та ресурси щодо не тільки розробки, але й впровадження стратегічної програми розвитку України [3]. Проте разом з цим вона отримала й дисбаланс у системі взаємовідносин з Президентом України, оскільки Конституцією не встановлювались ані формат відповідальності уряду перед очільником держави, ані його зобов'язання щодо реалізації стратегічної програми розвитку держави.

Подана проблема в американських політологів В. Меркель та А. Круасана окреслюється як протиставлення формальних, реальних та дефектних елементів впровадження політики в перехідних політичних системах, де одночасно законодавча й виконавча гілки влади мають за кінцеву мету утворення та реалізацію стратегічного курсу розвитку країни, що дозволить їм встановити гегемонію «правил гри» певної елітарної групи [7, с. 7–8]. Іншими словами, конституційна реформа, незважаючи на посилення ролі українського парламенту у процесах розробки та реалізації стратегічної державної політики, жодним чином не закріпила її у фундаментальних засадах діяльності Верховної Ради України. Тобто, на наш погляд, потрібно було дещо розширити тлумачення Верховної Ради України не тільки як єдиного центру прийняття закону, а ще й інституту розробки й ухвалення політичних рішень, які орієнтуються на стратегічний розвиток держави й встановити між законодавчою та виконавчою гілками влади механізми стримувань та противаг. З цього приводу вже згадувані нами В. Меркель та А. Круасан зауважували, що у цьому випадку стратегічний курс розвитку держави у перехідних суспільствах має будуватися на таких принципах:

1) легітимація панування всіх гілок влади через процедуру виборів, де влада отримує мандат від народу під чіткі гарантії дотримання його інтересів, такими гарантіями виступають зрозумілі процедури відкликання депутата або участь громадських представників у виробленні стратегічних рішень;

2) рівний доступ до ресурсів влади, де державні інституції мають відносно рівний потенціал у впровадженні стратегічної політики й при цьому не торкаються справ одна одної;

3) встановлення управлінської монополії, де на рівні Конституції закріплюється право певної інституції встановлювати так зване «заключне слово» у виробленні політики. Наприклад, у ліберальних демократіях це прерогатива парламенту, який через плюралізм думок приймає зважене рішення з урахуванням вимог більшої кількості інтересів;

4) встановлення прозорої структури влади, де очільник держави й законодавча гілка влади взаємодоповнюють одна одну й жодним чином не перетинаються в системі розподілу повноважень або їх дублювання;

5) встановлення меж контролю між гілками влади у сфері виконання функціонального навантаження. Мова йде про те, що Конституції мають чітко встановлювати критерії ефективності чи неефективності політичних рішень [7, с. 8].

Подані критерії спрацьовують лише за умови чіткої парламентської республіки чи делегування законодавчої гілці влади ресурсів та повноважень для розробки стратегічного курсу розвитку країни. Саме це намагається довести розробник концепції делегативної демократії Г. О'Доннелл. Мова йде про те, що інститут глави держави виступає як представник ідеалів нації та провідний детермінант національного інтересу лише за умови його символічної природи «національного символу», як це відбувається у Сполучених Штатах Америки. В інших випадках встановлюється парламентське створення стратегічного курсу розвитку держави як найбільш ефективне та дієздатне [8, р. 12]. Але відкритим залишається питання критеріїв ефективності стратегічного курсу розвитку держави за умов президентської чи парламентської форми правління, і тому саме цьому напрямку будуть присвячені наші подальші наукові розробки.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи результати дослідження, можна дійти таких висновків. По-перше, категорія «стратегічний курс розвитку держави» сьогодні набула нового фундаментального визначення, а саме демонструє змістовне наповнення внутрішньодержавної та зовнішньої політики владних елітарних груп і включає ряд фундаментальних ознак соціокультурного та політичного значення. По-друге, трансформаційний етап розвитку політичної системи України зазнає фундаментальних прогалин

у реалізації політичних інститутів своїх базових функцій, мова йде передусім про законодавчу гілку влади, яка жодним чином не розробляє національну політику, а лише легітимізує результати кулуарних домовленостей певних елітарних груп. І нарешті, по-третє, перехідний стан політичної системи, повернення до парламентсько-президентської форми правління та євроінтеграційний вектор трансформації нашої держави мають зумовлювати і посилювати роль парламенту у затвердженні стратегічного курсу розвитку України, але цього не відбувається, й українська політична еліта поки що не здатна реалізувати програму реальних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М. Левин. – М. : Ермак, АСТ, 2005. – С. 592.
2. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 750 с.
3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Stepan A. Constitutional Framework and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism / A. Stepan, C. Skach // World Politics. Princeton, 1993. – Vol. 46. – № 1. – P. 18–19.
5. Черкасов А. И. Глава государства и правительство в странах современного мира (Конституционно-правовое регулирование и практика) / А. И. Черкасов. – М. : Экзамен, 2006. – 222 с.
6. Серебрянников В. В. Президенты США в роли воителей / В. В. Серебрянников // Соц.-гуманит. знания. – 2005. – № 6. – С. 251–268.
7. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I) : пер. с нем. / В. Меркель, А. Круассан // Полис. – 2002. – № 1. – С. 6–17.
8. O'Donnell G. Delegative democracy? / G. O'Donnell // East-South System Transformation. – Working Papers. – № 174. – 1993. – 16 p.

ВЫРАБОТКА СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ПАРЛАМЕНТСКО- ПРЕЗИДЕНТСКОЙ ФОРМЫ ПРАВЛЕНИЯ

Нурмухометова М. Г.

В представленном исследовании дан анализ специфики формирования стратегического курса развития Украины. Доказано, что реализация стратегических задач в государстве напрямую зависит от формы политического правления. В условиях трансформации политической системы наибольшую актуальность приобретают вопросы плюрализма мнений. Данный принцип можно реализовать только в услови-

ях парламентской формы правления, что в перспективе может скоординировать вектор реформирования государства в необходимом направлении. Отдельно рассмотрены угрозы и риски, связанные с реализацией стратегического курса развития Украины в условиях острого политического кризиса.

Ключевые слова: парламентская республика, стратегический курс развития государства, политическая партия, государственная политика.

DEVELOPMENT OF THE STRATEGIC COURSE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE PARLIAMENTARY-PRESIDENTIAL GOVERNMENT

Nurmukhometova M. G.

In the presented research the analysis of specifics of formation of a strategic course of development of Ukraine is given. It is proved that realization of strategic tasks in the state directly depends on a form of political board. In the conditions of transformation of political system of the greatest relevance gather questions of pluralism of opinions. This principle can be realized only in the conditions of the parliamentary form of government that in the long term can coordinate a vector of reforming of the state in the necessary direction. Threats and risks connected with realization of a strategic course of development of Ukraine in the conditions of an acute political crisis are separately considered.

Key words: *parliamentary republic, strategic course of development of the state, political party, state policy.*

УДК 351.86(746.1)

Хайтам Ніамах Рахім, аспірант

МАС-МЕДІЙНІ ДИСКУРСИ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті доводиться, що сьогодні медіа посідають центральне місце у питаннях інформування громадян про поточні проблеми. Вони слугують не тільки для передавання інформації, а й для формування суспільної думки та презентації особливих версій реальності. Через різні медіаформи, від традиційної преси до нових електронних джерел, які якісно різняться між собою, здійснюється значний вплив на масову свідомість завдяки масштабній присутності в інформаційному просторі.